



## ДИПЛОМАТИ – ВИХОВАНЦІ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

**ДЕНИСЕНКО В. А.,  
кандидат історичних  
наук, докторант**

*Національний  
педагогічний університет  
імені М.П. Драгоманова*

Коли досягаєш значення Києво-Могилянської академії як навчального закладу з плину років, то вражає не стільки її популярність серед широких верств населення (за час існування тут навчалось більше 25 тисяч осіб, з яких чимало поповнило не лише лави освіченого духовенства, а також інтелігенції, яка згодом посідала урядові місця)<sup>1</sup>, скільки якісне наповнення навчального процесу, що засвідчувалося насамперед участю вихованців у науковому та суспільному житті тогочасного суспільства. Переглядаючи біографії видатних людей XVIII ст., зрідка можна зустріти такого, який там не вчився.

Серед вихідців Києво-Могилянської академії були представники також дипломатичної еліти, що залишили по собі добру пам'ять у сучасників як учасники знакових міжнародних подій. У пропонованій статті йтиметься про унікальних особистостей, а саме канцлера Російської імперії Олександра Безбородька, дипломата й видавця Григорія Брайка, поета й дипломата Данила Братковського, педагога і дипломата Івана Ванслова, державників і дипломатів Федора Виговського, Андрія Войнаровського, Петра Конашевича-Сагайдачного, Адама Киселя, Павла Яненка-Хмельницького, колекціонера, бібліофіла, дипломата Петра Дубровського, дипломата, релігійного і дипломатичного діяча Івана Мещерського, дипломата й військовика Бориса Шереметьєва. Ці люди, як зазначив відомий український історик Олександр Оглоблин, своєю діяльністю “зробили б честь кожному західноєвропейському університетові”<sup>2</sup>.

Постать державного діяча, дипломата, князя Олександра Андрійовича Безбородька невід'ємна від історії Російської держави і є надзвичайно цікавою. Його неабиякі обдарування в управлінні величезною

країною, дипломатичний хист викликали захоплення у сучасників. Недарма англійський посланник в Санкт-Петербурзі з 1779 до 1783 року Джеймс Гарріс писав: “Безбородько відігравав першу роль у внутрішніх та зовнішніх справах”<sup>3</sup>.

Олександр Безбородько – дипломат, найсвітліший князь, сенатор, канцлер Російської імперії походив зі старовинного козацькостаршинського роду.

Але перш ніж дійти до визнання і слави, довелося українському юнакові звідати запах пороху і побувати у військових походах.

Народився Олександр Андрійович Безбородько у місті Глухові 14 березня 1747 року. Батько його, Андрій Якович, був сином незаможного значкового старшини, однак службою у військовій канцелярії досяг високих чинів і, отже, доброго статку. 1736 року Андрій Безбородько володів трьома селами – Стольним, Пшехданами і Богданами, обіймав посаду генерального писаря Малоросії. Певно, небезпідставно на час народження сина Сашка старшого Безбородька було усунено внаслідок доносу від виконання високих обов'язків. За ним водилася-таки слава хабарника, який за гроші роздає виборні козацькі посади, маетки, документи на послушенство. Та недовго залишався він без діла. Справа розглядалася у вищих інстанціях і вирішилася на користь досвідченого Андрія Яковича. Він знову виконує високі службові обов'язки в козацькому уряді, лише обережніше бере хабарі. Через одинадцять років у званні генерального судді Андрій Якович йде у відставку і, оселившись у Стольному, доживає віку; помер 1780 року.

Спочатку під керівництвом батька, а згодом, як повідали сучасники, у Київській духовній академії Олександр отримує освіту. Вісімнадцятирічний юнак був представлений графу Петру Олександровичу Румянцеву, який після скасування гетьманства й відставки Кирила Григоровича Розумовського став президентом Малоросійської колегії і генерал-губернатором Малоросії. Катерининський вельможа пройнявся великою повагою до Олександра. Та було за що! Той цитував напам'ять цілі сторінки щойно прочитаних документів. Румянець відразу прийняв здібного юнака на службу до своєї канцелярії в званні бунчукового товариша. Через кілька років розпочалася перша турецька війна, і Олександр Безбородько перебуває у діючій армії. Петро Олександрович доручає своєму улюбленцеві командувати полком – спочатку козацьким Ніжинським, згодом Лубенським. Коли Румянець переходить в першу армію, Олександр очолює великоруський регулярний полк. Молодий командир, діючи сміливо і швидко, завойовує авторитет як вмілий воєначальник. Він бере участь в бойових операціях на річках Ларга, Кагул, у штурмах турецьких укріплень під Сілістрією.

Роки війни принесли Олександру Безбородьку не лише полковничий чин, власне тоді висвітили-

ся його дипломатичні здібності. Граф Румянець довірив йому листування і ведення таємних справ. Молодий чоловік завоював прихильність графа надзвичайною пам'яттю, вмінням викласти на папері найтоншу і найважливішу думку, виключною метикуватістю. Безперечно, з такими здібностями більшу користь можна було б принести швидше на державній, адміністративній чи дипломатичній ниві, ніж на військовій службі.

10 липня 1774 року в селі Кучук-Кайнарджі підписано мирний договір Росії з Туреччиною. Задоволена таким завершенням війни, цариця Катерина II вирішила урочисто відзначити цю подію, для чого влітку 1775 року в древню столицю запросили винуватців торжества, зокрема й Безбородька.

Імператриці саме бракувало здібних секретарів. Є свідчення, що граф Румянець, рекомендуючи на таку посаду Олександра, промовив: “Пропоную вашій величності алмаз в оправі: ваш розум поцінує його”. Цариця, хоч і довіряла рекомендаціям Румянцева (не лише генерала, а й досвідченого адміністратора), однак і сама пильно придивлялася до нового секретаря. Безбородько потрапив у досить складну ситуацію: виявилось, що простіше бути сміливим і вмілим воїном офіцером, здібним складачем донесень та рапортів, аніж перебувати при царському дворі розумної, освіченої, з широкими поглядами Катерини II.

Та природне обдарування взяло своє. Олександр, як-то кажуть, з головою поринув у справу, розуміючи, що йому можна покладатися тільки на свої ділові якості, а не просто на щасливий випадок чи молоду вроду. Працездатність принесла бажаний наслідок: свій іспит Безбородько склав успішно. Зазначимо, що природою він був обділений вродою і, власне, через це так і залишився впродовж свого життя без сім'ї.

Передають, що за якоїсь нагоди, в бесіді зі своїм новим секретарем, який ще не вийшов на перші ролі, імператриця заговорила з ним про якусь справу, і коли розмова перекинулася на давній російський закон, новачок напам'ять процитував його слово в слово.

“Не може бути!” – здивувалася цариця й наказала принести текст закону.

Катерині II довелося приємно розчаруватися. Все було точнісінько так, як сказав новий секретар.

Олександр і справді дивував співрозмовників дослівним цитуванням законів, державних угод, як колись, в юності, знанням текстів священних книг, літописів. Здавалося, все, що потрапляло йому на очі, назавжди закарбовувалося в його свідомості. Добра пам'ять – чудово. Однак лише її замало. Необхідне знання мов. Безбородько швидкими темпами опановує французьку, вивчає історію. Він навіть написав кілька праць, які підсумували певні історичні процеси, епохи, події. І зараз мають неабияку цінність його історична запи-

ска “Картина или краткое извещение о российских с татарами войнах и делах, начавшихся в половине десятого века и почти непрерывно через восемьсот лет продолжающихся”. Книга видана Василем Григоровичем Рубаном під назвою “Краткая летопись Малой России с 1506 по 1776 год...”.

До речі, цариця вмiла розпізнати у своїх підлеглих хист і поставити його собі на службу. Тому не дарма вона надавала перевагу паперам, які готував Безбородько. Під його пером її думки набували найточнішого виразу. Незабаром Олександр Андрійович став улюбленим доповідачем у царському палаці з усіх справ. З його слів цариця могла збагнути, про що йдеться, і відразу ж продиктувати своє рішення. З часом цариця доручає йому укладати нові укази. Безбородько не залишився в боргу. В неймовірно стислий термін він засвоїв погляди Катерини II на державні справи і дивився на все її очима. І ось як наслідок її висока оцінка:

“Мій секретар Безбородько – то мій фактотум!”

Слово “фактотум” в перекладі з латини означає “виконай, зроби все”. Тобто зроби саме все те, що я маю на увазі.

Спливло три роки служби в царському палаці. Олександр Андрійович одягся в мундир бригадира – той військовий чин стояв десь на півдорозі між полковничим та генеральським (згодом його не стало взагалі) – і, крім того, в нагороду отримав значні земельні володіння в Полоцькій губернії. Безбородько мешкав у царських палацах, але мріяв обзавестися власним житлом на берегах Неви.

1780 рік знаменний тим, що Катерина II вирушила в тривалу мандрівку по білоруських землях. Безбородько у її свиті. Імператриця без нього не може успішно вести державні справи, а то й міжнародні переговори. У цій тривалій подорожі розкрилося ще одне обдарування Олександра Андрійовича: вмiле здійснення контактів з австрійським імператором Йосифом II, який навмисне прибув на білоруські землі для зустрічі з російською царицею. Предмет їхньої розмови – обопільні дії Росії й Австрії проти зазіхань турецьких загарбників. Цариця залишилася задоволена підготовленим Безбородько меморандумом про цей політичний процес і запропонованими в цьому річці намірами російського уряду, вона мала змогу ще раз переконатися, що її секретар має надзвичайно тонкий дипломатичний розум.

Згодом видатний російський історик Сергій Михайлович Соловйов високо оцінив діяльність Безбородька і зазначав, що останній проявив себе надзвичайно далекоглядним політиком і фаховим дипломатом.

Зазначимо, що написане Олександром Андрійовичем згодом переслано дипломатичними каналами до Відня у вигляді офіційних записок російського уряду – про розділ турецьких земель між Росією та Австрією – і те лягло в основу подальших дій катерининського правління.

Безбородько входить до складу Колегії закордонних справ, має чин генерал-майора. Чимало енергії він віддає розвитку пошти, очолює цей департамент, проводить важливі реформи в галузі поштової служби в Росії.

Після смерті графа Микити Івановича Паніна, керівника Колегії закордонних справ, Олександр Андрійович є фактичним керівником цієї установи. Він укладає маніфести, постанови, угоди і часто навіть підписує їх від імені цариці.

Безбородько й надалі залишається постійним радником Катерини II. 1785 року Олександр Андрійович став графом Російської імперії, а разом з тим і графом австрійським. Цариця нагородила його орденами святих Володимира й Олександра.

Особливого значення набув царський рескрипт наступного року, який дозволяв Безбородькові завжди бути присутнім у Раді при імператриці, де невдовзі він один мав право робити доповіді від імені цариці членам Ради, а також доповідав імператриці про хід дебатів у самій Раді.

Гофмейстер (придворний чин дуже високого, третього рангу) Безбородько супроводжує Катерину II в подорожі по Україні. Цього разу на нього було офіційно покладено функції міністра закордонних справ. У Каневі Олександр Андрійович вів державні переговори з польським королем Станіславом Понятовським, в Нових Кайданах – з австрійським імператором Йосифом II.

Після поїздки Катерини II на південь імперії розпочалася війна з Туреччиною, що не бажала примиритися з втратою Кримського ханства. Становище Росії ускладнювалося тим, що її союзниці Австрія у військовому відношенні була слабкою, Франція підіграла одним і другим, Берлін і Лондон не бажали посилення Росії. До того ж внутрішні противники, задрісники, створювали опозицію Безбородьку. І ось вже бажаний успіх. Головнокомандуючий російськими військами князь Григорій Олександрович Потьомкін домогся значних перемог. Напередодні завершення переговорів на вироблених Безбородьком умовах світліший князь на п'ятдесят другому році життя помирає в дорозі від Ясс до Миколаєва. Смерть Потьомкіна загрожувала проведенню переговорів взагалі, а таким чином – зміцненню успіхів російської зброї й російської політики. Олександр Андрійович, заручившись підтримкою Катерини II, вирушає до Ясс. Після напруженої копiткої роботи він підписав угоду, яка підтвердила умови Кайнарджійського миру. До Росії навiчно відійшло місто Очаків і землі поміж річками Бугом та Дністром, а також місто Одеса.

У Петербурзі на фундатора Яського миру чекала нагорода – орден святого Андрія і 50 тисяч карбованців. Але... новий фаворит старіючої Катерини II П. Зубов зробив усе, щоб Безбородько залишився поза справами. Той, хто фактично очолював російську дипломатію, хто вершив внутрішню державну політику, сорокачоти-

рилітній, сповнений сил та енергії, був приречений на бездіяльність.

Він живе на дачі, кохається в мистецтві. У своєму замиському палаці Безбородько зібрав унікальну колекцію з 330 оригінальних полотен європейських майстрів, які згодом стали надбанням Державного Ермітажу. Олександр Андрійович, назавжди залишившись неодруженим, був ловеласом. Обличчя Безбородька не позначалося вродою – його підборіддя було немов стесане. Граф дотримувався версії про походження свого прізвища, згідно якої воно було дане його пращурові після жорстокої битви, під час якої шаблею зрізали підборіддя. І все ж жінки, що стала б йому подругою життя, не знайшлося.

Як діяльна за природою людина, Олександр Андрійович не замикається у стінах свого замиського палацу. Він заводить дружні стосунки з літераторами, художниками. Серед них поети Гаврило Романович Державін, Василь Васильович Капніст, Іван Іванович Хемніцер. Безбородько підтримував Дениса Івановича Фонвізіна, доброзичливим було його ставлення до Олександра Миколайовича Радищева. До речі, про звільнення останнього зі заслання клопотався Олександр Андрійович перед Павлом І.

1793 року Безбородько знову повертається до державних справ. За підрахунками істориків, за період свого владарювання Катерина II власноруч підписала 14 572 державних акти, Безбородько – 9651, з яких 894 увійшло до Повного зібрання російських законів.

Додамо, О.А. Безбородько було обрано членом Російської Академії наук, він мав звання почесного аматора Академії мистецтв.

Після смерті Катерини II її наступник на царському троні Павло I наближає до себе Безбородька. Він має звання державного канцлера, іменується найсвітлішим князем. І все ж Олександр Андрійович не радий почестям і славі. Безбородько втрачає тілесні сили й через напружену роботу, і через безладне особисте життя. Замість відставки, про яку клопотав, отримує лише дозвіл поїхати на відпочинок до Європи.

У приготуваннях до мандрівки, квітневого дня 1799 року канцлера розбив параліч. Співець віку Катерини I Державін відгукнувся на його смерть віршами. Там є рядки:

И не народный шум,  
Не погребальный блеск, не звук, ему хвала –  
Дела.

Ними і завершуємо розповідь про Олександра Андрійовича Безбородька.

Його брат Ілля на заповідані Олександром Андрійовичем кошти заснував у Ніжині гімназію вищих наук, де зараз розміщений педагогічний університет ім. М. Гоголя.

Нерідко характер закладає складові людської долі. Незалежність у діях та вчинках, са-

мостійність власних суджень, непоступливість в усталеності переконань формують цільність натури, викликають повагу оточуючого середовища і водночас призводять до різних непорозумінь, а то й шкодять людині відвертій та безкомпромісній. Григорій Брайко (Брайковський) походив зі шляхетського українського роду, де завжди шанувалися відвага, розум, самодостатність, справедливість. Навчаючись в Києво-Могилянській академії, підтримував слушні вимоги своїх колег-студентів, котрі звернулися до митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії Арсенія Могилянського зі скаргою на префекта Митрофана Орловського, який наказав покарати кількох вихованців, безпідставно звинувачених у крадіжці дров у київського міщанина. Студенти вимагали відсторонення префекта від викладання. В разі відмови була поставлена конкретна пропозиція: студенти залишають академію. Ректор на поступки не пішов і наказав префекту продовжити читання лекцій і не приймати бунтівних студентів. Конфлікт завершився тим, що частина вихованців і серед них Григорій Брайко у листопаді 1763 р. залишили Києво-Могилянську академію. Наступного року він вже зарахований до Санкт-Петербурзького університету, де вивчав мови, юриспруденцію, математику. Згодом продовжив навчання у Геттінгенському університеті. По завершенні повертається до російської столиці й отримує запрошення до праці у Державній Колегії закордонних справ в чині титулярного радника. Його дипломатична кар'єра розпочалася 1783 р., коли він отримав посаду радника російського посольства у Венеції. У 1789 р. Григорій Брайко – радник російського посольства у Відні. Свободолюбство та гідність створювали йому немилість у правлячих колах. Своє знання мов, захоплення ідеями французького просвітництва, віру в освіченого монарха, який правитиме державою, спираючись на справедливі закони, Григорій Брайко прагнув скерувати, щоб прислужитися суспільству і сприяти його реформуванню. Цікава його видавнича діяльність. У власному щомісячному журналі "Санкт-Петербургский вестник" (1778-1781), він друкує статі з географії, історії, медицини, переклади класичної та тогочасної європейської літератури, урядові та царські укази, офіційні повідомлення, власне започаткував наукову бібліографію. Досить сказати, що у рубриці "Известия о новых книгах" було надруковано 169 рецензій на російські та закордонні видання. Власне у цьому часописі була опублікована антисамодержавна за змістом "Ода" Г. Державіна, відома під назвою "Властителем и судиям", що викликала неабияке незадоволення влади – видавця після надрукування вказаного твору було відправлено у Венецію з негласною заборороною займатися літературною та перекладацькою діяльністю.

Після себе Григорій Брайко залишив щоденник, де є рядки, які могли б чудово характеризувати його автора – він мав "шляхетний склад думок"<sup>4</sup>.

Одного з випускників Києво-Могилянської академії Івана Ванслова (1792-1804) можна вважати легендарною особистістю. Смоленський незаможний шляхтич, якого жага знань привела до Києво-Могилянської академії, навчався разом з відомими згодом літераторами та істориками Василем Рубаном, Миколою Бантиш-Каменським, Федором Еміном. З юних літ його прагнення бути творчою, вільною людиною наштовхувалося на сувору реальність, довелося у Петербурзі долучитися до державної служби. З 1770 р. він архіваріус Державної колегії закордонних справ. А потім певний час він виконує клопіткі обов'язки дипломатичного кур'єра у поїздках до Швеції, Німеччини, Данії. 1774 року його призначено перекладачем колегії, згодом – консулом та повіреним у консульських справах в м. Ензем у Персії. Не дивлячись на зайнятість службовими справами, він знаходив час для літературної праці. На запрошення його товариша по навчанню Василя Рубана він співробітничав в журналі “Трудолюбивий муравей”, у збірниках “Старина и Новизна”, а також в часописах “Полезное увеселение”, “Парнасский шепетильник”<sup>5</sup>. Дипломатія і журналістика. Два береги однієї ріки, що звалось життям Івана Ванслова.

Федір Виговський – один з представників численного старовинного роду української православної шляхти Лучичів-Виговських. Федір – брат гетьмана Івана Виговського. Він разом з батьком Остапом Виговським, єпископом Луцьким і Острозьким Ісаакієм Борискевичем, єпископом Туровським і Пінським Авраамієм Стагонським та іншими українськими шляхтичами та церковними діячами 31 грудня 1631 р. від імені Київського братства підписав угоду з архимандритом Києво-Печерської лаври Петром Могилою про об'єднання Лаврської школи та Київського братства. Зазначимо, що цей документ написаний українською мовою. Як і його брати, освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Поле його діяльності – дипломатичні стосунки. У 1657 р. виконував доручення Б. Хмельницького, а згодом І. Виговського. За його участю розроблявся й приймався Гадяцький договір 1658 р. з Річчю Посполитою. 1664 р. Федір Виговський шляхетним зібранням Київщини обраний на посаду київського судді<sup>6</sup>.

Адам Кисіль – унікальна постать на українському видноколі XVII ст. Генеалогічна легенда роду пов'язує прізвище зі знаменитим літописним епізодом: коли печеніги взяли в облогу Білгород (тепер с. Білгородка Київської області), його предок Кисіль-Свентольдич запропонував показати ворогові колодязь, наповнений киселем, і печеніги, що мали надію зморити голодом обложений Білгород, повірили в те диво і зняли облогу. Так дотепний Свентольдич дістав прізвисько “Кисіль”. Адам народився у сім'ї середньозаможних православних шляхтичів Григорія Гнівошовича Киселя-Низкиницького та

Терези Іваницької. Після навчання у Замойській академії перебував на військовій службі. Відзначився у воєнних діях під Хотиним у 1621 р. Як королівський представник виїжджав до Луцька й Житомира, на православний синод до Києва. На Сеймі 1632 р. захищав права православної релігії. Власне завдяки його принциповій позиції та провідних православних шляхтичів Л. Древинського та К. Воровича Петро Могила був делегований на сейм, звідки він повернувся митрополитом<sup>7</sup>. Єдиний український шляхтич, який своїми блискучими виступами, і насамперед дипломатичними якостями та аналітичним розумом домогся почесного звання сенатора. Складність стану Адама Киселя в тогочасному суспільстві полягала у двоякій оцінці його діяльності сучасниками. Одні вважали його зрадником, інші – найвидатнішим українським патріотом та політичним діячем XVII ст. Згідно з оцінкою українського історика Наталії Полонської-Василенко, він був одним з найзаможніших магнатів та провідником непоказної православної шляхти й виступав у сеймі та в сенаті в обороні українського народу та православної віри. Адам Кисіль перед поляками заступався за права українців, а серед українців обстоював державні права Польщі, тобто прагнув досягти компромісу між Україною і Польщею. Як дипломат брав участь як польський представник у переговорах з козаками: 1649 року – в Переяславі і Зборові, 1651-го – у Білій Церкві.

За життя Адам Кисіль постійно опікувався Києво-Могилянською академією. Пам'ять про видатного дипломата, київського воєводу залишалася також у назві гори Киселівки, де за переказами стояв його палац<sup>8</sup>.

Майже всі гетьмани – вихованці Києво-Могилянської академії. Але окремо у цьому ряді високих достойників виділяється Петро Конашевич-Сагайдачний. Виходець з православної шляхетської родини села Кульчиці, що на Самбірщині, він здобув освіту в Острозькій школі, яка відповідала тогочасному вищому навчальному закладу. З юнацьких літ Петро Конашевич присвячує себе лицарському ремеслу. Маючи неабиякі організаторські здібності і вольовий характер, він досить швидко здобув на Запорозжі авторитет, його обирають кошовим отаманом. Під проводом свого ватажка запорожці здійснювали успішні морські походи на турецькі фортеці Кафу, Ізмаїл, Кілію, Синоп, Трапезунд. На прохання польського короля у 1618 р. з двадцятитисячним військом Конашевич вирушив на допомогу королевіччю під Вязмою, козаки взяли кілька міст і фортець, у тому числі Єлець, Переяславль, Серпухов, Калугу. Штурмували в жовтні й саму Москву біля Арбатських воріт. Дипломатичний хист Петра Конашевича-Сагайдачного проявився у польсько-російських відносинах, а особливо в утвердженні православної віри в Україні. Використавши перебування Єрусалимсь-

кого патріарха Теофана в Києві, Конашевич-Сагайдачний умовив його висвятити у 1620 р. православного митрополита і єпископів.

Велика роль козацького ватажка у подальшому культурному та національному відродженні українського народу. З його ім'ям пов'язане заснування Київської братської школи (згодом Києво-Могилянської академії). Як свідчення особливої шанобливості і любові є той факт, що під час похорону спудеї братської школи декламували вірші Касіяна Саковича, в яких прославляли козацького гетьмана, оспівували його заслуги у боротьбі проти султанської Туреччини, відавали належне турботам Петра Сагайдачного про розвиток освіти в Україні, підтримці православної церкви<sup>9</sup>.

Багате на складні і часом драматичні колізії життя одного з вихованців Києво-Могилянської академії, козацького полковника Івана Кравченка (1610-1675). Саме його згадував Богдан Хмельницький у своєму листі від 3 березня 1648 р. до великого гетьмана коронного Миколи Потоцького про відвернення того від наміру втрутитися у молдавські справи. Дипломатична місія Кравченка тоді була успішною, після переговорів Потоцький щедро його обдарував. У липні 1658 р. він став білоцерківським полковником. Восени гетьман Іван Виговський доручив Кравченку очолити мирні переговори з київським воєводою Петром Шереметьєвим. У грудні вирушив з дипломатичною місією до Москви. Згодом їздив на переговори з кримським ханом Мухамедом-Гіреєм IV, що сприяло відновленню українсько-татарського військового союзу. Іван Кравченко брав участь у переможній битві проти московського війська під Конотопом у липні 1659 р. Однак усе ж написав листа до Олексія Михайловича з пропозицією укласти мирний договір. Та все-таки підтримував Івана Виговського, відмовившись прибути на Жердевську раду, на якій гетьманом було проголошено Юрія Хмельницького. Загострені стосунки з останнім і закінчилися тим, що за наказом Ю. Хмельницького Івана Кравченка з одностудцями було знищено. Хоча за іншими відомостями колишній білоцерківський полковник з синами переселився на Лівобережну Україну<sup>10</sup>.

З-поміж випускників Києво-Могилянської академії, які стали на дипломатичну стежу, можна виділити Бориса Шереметьєва. Як зазначають дослідники, з п'ятнадцятирічного віку він навчався у знаменитому навчальному закладі, до речі, разом з майбутнім митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Йоасафом Кроковським. Без сумніву, роки, проведені за мурами альма-матер, заклали ті фундаменти розумних педагогічних тонкощів дипломатичних стосунків, що в майбутньому сприяли кар'єрному зростанню. Це допомогло Борису Шереметьєву під час служби при дворі царя, і на військових посадах, і на переговорах при укладанні "Вічного миру" з Річчю Посполитою (1686), що остаточно

закріпив розподіл України між Московською державою і Річчю Посполитою. За участь у Північній війні 1700-1721 рр. Борис Шереметьєв отримав звання генерал-аншефа, а згодом генерала-фельдмаршала.

Прихильність до свого навчального закладу він зберіг до останніх років життя, залишивши заповіт, в якому наказував поховати його у Києво-Печерській лаврі<sup>11</sup>.

Серед дипломатів – вихованців академії слід назвати полковника Павла Яценка-Хмельницького (1610 – рік смерті невідомий). Навесні 1651 р. разом з Андрієм Кулькою (Культою) очолив українське посольство до Ясс, метою якого було прискорення укладання політичного і династичного союзу між Україною і Молдавією. Коли Тиміш Хмельницький при обороні Сучави загинув, то Павло Яценко-Хмельницький, двоюрідний брат покійного, першим в Україні зустрів тіло покійного. Він знаходився серед тих, хто працював з московським посольством у Переяславі у 1654 р. При багатьох життєвих колізіях дипломатичні здібності допомагали Павлу Яценку-Хмельницькому знайти правильне як моральне, так і політичне рішення. І хоч як доля його випробувала, хоч з ким доводилося йому співпрацювати – з гетьманськими урядами Ю. Хмельницького, П. Дорошенка, П. Тетері – він дотримувався державницьких позицій. Як вихованець Києво-Могилянської академії Павло Яценко-Хмельницький постійно дбав про навчальний заклад, його викладачів та духовенство<sup>12</sup>.

"Чоловік учений, поет відмінний, святого благочестя нерушимий блюститель" – писав літописець С. Величко про Данила Братковського. Поет-дипломат, а власне таке визначення найбільш відповідає цій справді неординарній, легендарній особистості. Роки навчання у Києво-Могилянській академії, спілкування з Семеном Гурком, який згодом став легендарним фастівським полковником Палієм, здобуття освіти в Італії стали підвалинами формування в майбутньому видатного національного діяча. Комунікабельний та освічений юнак призначався королем Яном II Казимиром секретарем польського посольства в Москві. Потім йому доручають високі посади у Волинському і Брацлавському воєводствах. Зустріч в 1700 р. у Батурині з українським гетьманом Іваном Мазепою внесла кардинальні зміни у подальше життя Данила Братковського<sup>13</sup>. Борець за національні права українства, за рівноправність православної церкви, він підтверджував це своїми активними діями. Він полишає домівку на Фастівщині і невдовзі стає одним з ідеологів й натхненником визвольної боротьби на Правобережній Україні<sup>14</sup>. Представники польської влади заарештували Данила 25 листопада 1702 р. Військовий суд виніс смертний вирок і наступного дня його жорстоко стратили. Михайло Драгоманов називав Данила Братковського українським героєм, на прикладі яко-

го потрібно виховувати молодь. Героїчна по-  
стать Данила Братковського надихнула Михай-  
ла Старицького на створення трагедії “Остання  
ніч”. А він сам залишив по собі літературну  
пам’ятку – книжку поезій польською мовою  
“Світ по частинах переглянутий”<sup>15</sup>.

Такий шлях видатного громадського діяча з  
великої шляхти, оборонця православ’я і  
суспільних прав українського населення на шля-  
хетських соймках Київщини та Волині, учасни-  
ка визвольного руху під проводом Семена Палія.

На політичному видноколі XVIII ст. ім’я  
Андрія Войнаровського було досить відомим.  
Небіж українського гетьмана Івана Мазепи зали-  
шив по собі згадку як дипломат. Народився він у  
сім’ї польського шляхтича, київського земельно-  
го судді Яна Войнаровського та української  
шляхтянки Олександри Степанівни Мазепи-Ка-  
лединської, рідної сестри гетьмана Івана Мазе-  
пи. Андрій спочатку навчався у Києво-Моги-  
лянській академії, а потім здобував освіту в Дрез-  
денському університеті в Німеччині. Гетьман  
постійно залучав його до державної служби. У  
1706 р. він виступає довіреною особою гетьмана  
у царській ставці в Гродно. Войнаровський був

одним з небагатьох, кому гетьман довірив свої  
плани щодо розриву з Росією. У 1708-1709 рр.  
Андрій – дипломатичний представник між ук-  
раїнським гетьманом і шведським королем Кар-  
лом XII. З липня 1709 р. в еміграції, брав участь  
у розробленні конституції Пилипа Орлика. Не-  
одноразово виконував дипломатичні доручення  
шведського короля в Стамбулі, Адріанополі.  
Його активна дипломатична діяльність, спрямо-  
вана на залучення Англії до антиросійського со-  
юзу, викликала миттєву реакцію Петра І.  
12 жовтня 1716 р. Андрія Войнаровського було  
заарештовано у Гамбурзі російським резиден-  
том. Спільні дипломатичні демарші урядів  
Австрії, Франції та Швеції нічим не закінчилися.  
Андрія Войнаровського вивезли до Росії, після  
допитів і тривалого утримання в казематах Пет-  
ропавлівської фортеці відправлено на довічне  
заслання до Якутська, де він і помер 1741 р.<sup>16</sup>.

Навіть побіжний огляд доробку вихованців  
Києво-Могилянської академії, які проявили себе  
на дипломатичній ниві, засвідчує про авторитет  
цього навчального закладу не лише в Україні, а  
й далеко за її межами.

#### ПОСИЛАННЯ

- <sup>1</sup> Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2. – К.: Либідь, 1993. – С. 215.
- <sup>2</sup> Оглоблин О. Люди старої України. – Мюнхен, 1989. – С. 138.
- <sup>3</sup> Хижняк З.І. Безбородько Олександр Андрійович // Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – С. 62.
- <sup>4</sup> Дзюба О.М. Браїко (Брайковський Григорій Леонтійович) // Там само. – С. 86.
- <sup>5</sup> Сандалюк О.М. Ванслов Іван Улянович // Там само. – С. 100.
- <sup>6</sup> Горобець В.М. Виговський Федір Остапович // Там само. – С. 116.
- <sup>7</sup> Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2. – К.: Либідь, 1993. – С. 192.
- <sup>8</sup> Верьовка Л.С. Кисіль Адам Григорович // Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – С. 260.
- <sup>9</sup> Щербак В. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний // Історичний календар – 2002. – К., 2002. – С. 194-200.
- <sup>10</sup> Мицик Ю.А. Кравченко Іван // Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – С. 291-292.
- <sup>11</sup> Чухліб Т.В. Шереметьєв Борис Петрович // Там само. – С. 590-591.
- <sup>12</sup> Мицик Ю.А. Яценко-Хмельницький Павло Іванович // Там само. – С. 613-614.
- <sup>13</sup> Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 173.
- <sup>14</sup> Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – С. 369.
- <sup>15</sup> Кулиняк Д.І. Братковський Данило Богданович // Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. – С. 87.
- <sup>16</sup> Горобець В.М. Войнаровський Андрій Якович // Там само. – С. 121.

Надійшла до редакції 21.03.2008